

L'assetjament a l'escola, el "Bullying": Un problema en augment?

Maria Isabel Luján Sureda
PROF. D'ENSENYAMENT SECUNDARI
PSICÒLOGA

INTRODUCCIÓ

EL tràgic succés protagonitzat per Jokin Ceberio, un alumne de secundària de 14 anys que va decidir acabar amb la seva vida, llançant-se des de la muralla d'un poble de Guipúscoa, fart que un grup d'iguals, concretament un altre grup d'estudiants, li fessin "la vida impossible", ha fet que tots prenguem consciència de la necessitat de prevenir i evitar la violència a l'escola.

És obvi que els professors som una de les claus per al canvi. Si es pot sensibilitzar el professorat sobre els efectes perjudicials dels comportaments d'intimidació, les futures generacions de nins i nines, de mares i pares seran, al seu torn, sensibilitzades.

DEFINICIÓ

El psicòleg Donin Olweus (1998) és el primer estudiós del tema i, com a tal, comença a preocupar-se de la violència escolar en el seu país, Noruega, en 1973 i es dedica plenament, a partir de 1982, a l'estudi del tema arran del suïcidi de tres joves en aquell any.

Literalment, "bullying", de l'anglès "bully", significa perdonavides o agressor. En aquest sentit es tractaria de conductes que tenen a veure amb la intimidació, l'aïllament, l'amenaça, els insults, sobre una víctima o víctimes assenyalades.

Segons Olweus "un alumne és agredit o es converteix en víctima quan està exposat, de forma repetida i durant un cert temps, a accions negatives que porta a terme un altre o diversos alumnes".

La paraula "bullying" s'utilitza per a descriure aquests diversos tipus de comportaments no desitjats per nins i adolescents, que abasten des de bromes pesades, als atacs personals i, fins i tot, als abusos seriosos. El més important no és l'acció en sí mateixa, sinó els efectes que produeix en les seves víctimes.

Per tant, aquestes situacions d'assetjament o intimidació són aquelles en les quals un alumne o alumna està exposat, de forma repetida i durant un temps, a accions negatives que porten a terme altres companys. Per accions negatives entenem tant les comeses verbalment o mitjançant contacte físic, com les psicològiques d'exclusió.

Treballs elaborats per un especialista en aquests temes, José Mª Avilés (2001), professor i psicòleg, i també estudis realitzats pel departament de Psicologia Preventiva de la "Universidad Complutense de Madrid" en col·laboració amb l'Institut de la Joventut (INJUVE), demostren que l'assetjament succeeix diàriament i es dona fonamentalment entre alumnes d'edats compreses entre 6 i 17 anys, encara que l'edat de major risc per a l'aparició de la violència se situa entre els 11 i els 15 anys, perquè és quan més canvis es produeixen, quan els alumnes passen del col·legi a l'institut, per exemple.

CARACTERÍSTIQUES

Per a poder parlar d'assetjament escolar, han d'estar presents les següents característiques:

- Una víctima indefensa.
- Desigualtat de poder, indefensió per a la víctima.

- Una acció agressiva repetida, durant un període llarg de temps i de forma recurrent.
- La intimidació es refereix a subjectes concrets, mai al grup.
- La intimidació es pot exercir en solitari o en grup.

TIPUS DE "BULLYING"

Podem parlar de distints tipus d'assetjament escolar (amb freqüència apareixen els diversos tipus de forma simultània):

Físic: empentes, puntades de peu, agressions amb objectes, etc.

Verbal: és el més habitual. Insults i malnoms principalment; també menyspreus en públic, ressaltar defectes físics,...

Psicològic: minen l'autoestima de l'individu i fomenten la seva sensació de temor.

Social: pretén aïllar el jove de la resta del grup i companys.

Ningú ha de subestimar la por que un nin, nina o adolescent intimidat pot arribar a sentir. No cal confondre aquestes situacions amb els típics alts i baixos que es produeixen en les relacions entre els alumnes. Els conflictes i les dolentes relacions entre iguals, els problemes de comportament o d'indisciplina són fenòmens pertorbadors però no són veritables problemes de violència, encara que poden degenerar en ells, si no es resolen d'una forma adequada.

El que diferencia els comportaments que entren dins de la normalitat del fenomen de l'assetjament, és que en el cas del "bullying" la

conducta és contínua i l'agressor és més gran, més fort i més poderós que la víctima. És molt important distingir entre allò que és episòdic d'allò que és habitual. La persistència és un poderós indicador del risc.

Aquest fenomen és una de les amenaces més greus que té el nostre sistema escolar, contra el qual farien falta mesures urgents i de xoc per a tallar-lo. Una solució seria "la mà dura", càstigs exemplaritzants, expulsions i canvis de centre, però la veritat és que aquest fenomen no pot abordar-se només per via repressiva, sota risc de veure's multiplicat i fer-se encara més greu.

PERFILS PSICOSOCIALS

AGRESSOR

Personalitat:

- Agressiu i amb forta impulsivitat.
- Poc control de l'ira.
- Percepció errònia de la intencionalitat dels altres (sempre en conflicte).
- Autosuficient.
- Capacitat exculpatòria. Sense sentiment de culpabilitat ("l'altre s'ho mereix").
- Incapacitat per acceptar normes i convencions negociades.
- Dèficit en habilitats socials i resolució de conflictes.
- La seva evolució en el futur pot derivar, si no es tracta a temps, cap a la delinqüència o l'agressió familiar.

Àmbit social i familiar:

- Dificultats d'integració social i escolar.
- Manca de llaços familiars forts.
- Baix o nul interès per l'escola.
- Emotivitat mal canalitzada a la família.
- Permissivitat familiar respecte a l'accés del nin a la violència.
- El seu comportament és un reflex de com exerceixen sobre ell la violència.
- Pot sentir que els seus pares o els mestres no li presten suficient atenció.
- Ha vist els seus pares o els seus germans majors obtenir el que volien

bravejant.

VÍCTIMA

Personalitat:

- Inseguretat.
- Baixa autoestima (causa i conseqüència de l'assetjament escolar).
- Alt nivell d'ansietat.
- Febles. Submisos.
- Introvertits. Tímids. Amb dificultats de relació i d'habilitats socials.
- Immadur per a la seva edat.
- Indefensió apresada. Alguns joves semblen entrar en una espiral de victimització després de sofrir un o dos episodis d'agressió.
- Comença tenint trastorns psicològics i tracta d'escapar-se de l'agressió protegint-se amb malalties imaginàries o somatitzades, el que pot derivar posteriorment en trastorns psiquiàtrics, com hem vist.

Àmbit familiar i social:

- Sobreprotecció familiar.
- Nins dependents i aferrats a la seva llar familiar.
- Major dificultat per a fer amics. Els joves als quals els costa fer amics i que, quan els fan, s'hi aferren excessivament creant uns llaços de gran dependència, se solen sentir obligats a obeir.
- Poc populars a la classe. Amb una pobra xarxa social de suport (companys i professors), no té darrera seu un grup que el protegeixi de l'aïllament social.

TIPUS DE VÍCTIMES I AGRESSORS

Podem establir dues classes, tant de víctimes com d'agressors, amb característiques diferents:

Agressor:

Actiu: Es relaciona directament amb la víctima, és a dir, l'ataca personalment.

Indirecte o passiu: dirigeix o indueix, de vegades a l'ombra, els seus seguidors perquè realitzin actes de violència amb les seves víctimes.

Víctima:

Activa i provocativa: solen ser alumnes que tenen problemes de concentració i tendeixen a comportar-se de forma irritant per als que els l'envolten. Això serveix a l'agressor per excusar el seu comportament.

Passiva: la més freqüent. Són insegurs. Es mostren callats davant l'agressió, el que és interpretat per l'agressor com a menyspreu en no respondre a l'atac ni a l'insult.

Però, què succeeix realment quan es donen les agressions? La realitat és que l'agressió i l'assetjament, generalment, es produeixen amb espectadors amb altres alumnes al voltant perquè per als agressors tenir públic és molt important. L'agressor vol que la gent vegi el que està fent, que té poder sobre la seva víctima. Això ocorre generalment perquè l'agressor desitja tenir reputació de ser fort o perquè creu que això el farà ser més popular.

Espectadors:

Podem parlar també de "classes de públic o espectadors" que contemplen el fenomen. Aquests, encara que no són protagonistes, sí formen part important de l'acció ja que, com va dir Mahatma Gandhi, "allò més atroç de les coses dolentes de la gent dolenta és el silenci de la gent bona". La seva actuació i conscienciació és vital per a prevenir i tallar el problema.

Per què permeten els espectadors que passi això?

- Aquestes persones desitgen «posar-se del costat» de l'agressor perquè això les fa sentir-se fortes. Posar-se del costat de la víctima les faria sentir-se febles.
- Es diverteixen amb les agressions.
- No creuen que protestar pugui ajudar.
- Temen que si intervenen a favor de la víctima l'agressor pugui anar contra ells.

CONSEQÜÈNCIES

El fenomen d'assetjament escolar comporta una sèrie de conseqüències, no només per a la víctima (encara que aquestes poden ser les més devastadores), sinó també per a l'agressor i per als espectadors del fenomen (nins i joves en procés de creixement i desenvolupament). Les més significatives són les següents:

Per a la víctima:

- Fracàs i dificultats escolars.
- Autoimatge negativa.
- Baixa expectativa d'assoliment d'objectius.
- La indefensió apresada, fenomen descrit per Seligman (1981), que condueix a un estat de desesperança. El subjecte aprèn que no pot controlar els successos del seu entorn mitjançant les seves respostes. Per la qual cosa deixa, fins i tot, d'emetre-les.
- Quadres depressius.
- Intent de suïcidi.

Per a l'agressor:

- Avantsala de la conducta delictiva.
- Generalització de les seves conductes a altres àmbits (entorn laboral, vida en parella, etc.)

Per als espectadors:

- Deficient aprenentatge sobre com comportar-se davant situacions injustes.
- Observació i reforç de models inadequats d'actuació.
- Falta de sensibilitat davant el sofriment dels altres (es produeix una dessensibilització per la freqüència dels abusos).

COM SABER SI L'ALUMNE PATEIX "BULLYING"?

La majoria de les vegades els pares i el professorat són els darrers a assabentar-se del que els ocorre als joves. La vergonya o la por a les represàlies són els principals motius.

Els indicis als quals, com a educadors, hem d'estar atents són:

- A la relació dels alumnes en els passadissos, en el pati, en el menjador. No oblidem que els pitjors moments se sofreixen quan el professorat no és present.
- A les "pintades" a les portes de banys i parets.
- A la no participació habitual en les sortides del grup.
- A les rialles o rebomboris repetits a classe contra determinats alumnes.
- A aquells alumnes que siguin diferents per la seva forma de ser o pel seu aspecte físic.
- A aquells que es queixen de forma insistent de ser insultats, agredits, burlats.
- Als que comenten que els roben les seves coses al col·legi, o expliquen sovint que perden el material escolar.
- Als canvis inexplicables d'estats d'ànim, a la tristesa, l'aïllament personal, les llàgrimes o depressió sense motiu aparent d'alguns alumnes.
- Als que tenen escasses o nul·les relacions amb els altres alumnes.
- Als que presenten evidències físiques de violència de difícil explicació, blaus, rapinyades.
- Als que continuament es queixen de molèsties somàtiques, mals de cap, d'estómac...
- A les variacions del rendiment escolar, amb pèrdua de concentració.

CONCLUSIONS

Hem tractat de definir que és el "bullying", els perfils dels agressors i les víctimes, les conseqüències de l'assetjament i com reconèixer com a docents què està succeint, però s'ha d'esmentar una de les causes d'aquest fenomen, que no és altra que el tipus de societat en què vivim. Els mitjans de comunicació s'han convertit en un context educa-

tiu informal de gran importància en el desenvolupament i l'aprenentatge dels nins i els joves. Per ells mateixos, aquests mitjans no poden explicar la violència infantil i juvenil, però la visió de programes violents, socialment acceptats, pot agregar-se a altres factors de risc. Entre d'altres, els valors de la pròpia societat actual, amb la gran distància que existeix entre els punts de partida en els quals es troba gran part de la població i la meta que se'ls presenta com desitjable, la hipervaloració del poder, de l'èxit, dels béns de consum, la violència com a eina d'ús corrent per a la consecució de metes.

Finalment, acabam tal i com hem començat aquest article, recordant Jokin, l'estudiant basc que es va suïcidar a Hondarribia després de ser sotmès a un dur assetjament. Ell va escriure la tarda anterior a Internet les següents paraules: "Lliure, oh lliure!. Els meus ulls seguiran, encara que s'aturin els meus peus". Només ens cal ara esperar que tots, pares, professorat i especialistes, lluitem perquè mai més un jove hagi d'acabar amb tot per a sentir-se realment lliure. ●

BIBLIOGRAFIA

- **Avilés, J. M.** (2001). *Bullying: intimidación y maltrato entre el alumnado*. Editorial Stee-Eillas. Bilbao.
- **Cirerer, F.** (1997). *Conductas agresivas en edad escolar*. Editorial Pirámide. Madrid.
- **Defensor del Pueblo** (2003). *Informe del defensor del pueblo sobre violencia escolar*. http://www.defensordelpueblo.es/info/estudios_i_documents.htm
- **Olweus, D.** (1998). *Conductas de acoso y amenaza entre escolares*. Editorial Morata. Madrid.
- **Seligman, M.** (1981). *Indefensión*. Editorial Debate. Madrid.
- **Torrego, J. C.** (2000). *Mediación de conflictos en instituciones educativas. Manual para la formación de mediadores*. Editorial Narcea. Madrid.
- **Vallés, A. y Vallés C.** (1997). *Programa de solución de conflictos interpersonales*. Editorial Eos. Madrid.